

WARTOŚCI PRZYRODNICZO-EKOLOGICZNE W TRANSMISJI POKOLENIOWEJ- CIĄGŁOŚĆ I ZMIANA

CHODKOWSKA ELIZA MARIA

Streszczenie

Edukacja ekologiczna oraz jej podstawy przyrodnicze odgrywają istotną rolę w kształceniu dzieci już od najwcześniejszych lat życia. W edukacji tej uczestniczy zarówno szkoła, jak i środowisko rodzinne dziecka. W pracy przedstawiono wyniki badań dotyczących udziału dziadków w edukacji przyrodniczo-ekologicznej swoich wnuków. Badaniem objęto grupę słuchaczy uniwersytetu Trzeciego Wieku przy Uniwersytecie Rzeszowskim oraz studentów pedagogiki tego uniwersytetu. Ustalono, że udział dziadków w kształtowaniu u swoich wnuków postaw proekologicznych i w przekazywaniu im wiedzy przyrodniczej jest bardzo duży zarówno w rodzinach tradycyjnych, jak i współczesnych. Jednocześnie pomiędzy wypowiedziami grup respondentów reprezentujących różne pokolenia zaobserwowano wiele różnic. Szczególnie widoczny jest fakt, że dziadkowie badanej młodzieży zwracają na problemy ekologii większą uwagę niż robili to dziadkowie oddziałujący na swoich wnuków dwa pokolenia wcześniej. Tym samym włączają się oni w ogólny nurt działań proekologicznych, charakterystyczny dla współczesnego wychowania.

Abstract

Ecological education and its natural science bases play an important role in learning activities from the earliest stages of human's life. Both school and family environment of a child participate in that kind of education. The paper presents results of a research concerning grandparents participation in natural science and ecological education of their grandchildren. The investigation was carried out on a group of University of the Third Age by Rzeszow University participants and pedagogy students of the same university. It has been found that a role of grandparents in forming their grandchildren pro ecological behaviors and in teaching them natural science bases is very huge both in traditional and modern families. However numerous disparities between answers of two investigated groups representing different generations have been observed. The most apparent is the fact the grandfathers of youth participating in the experiment take much more notice on ecological problems in comparison to the grandparents teaching their grandchildren two generations before. Thereby they join a general trend of pro ecological actions characteristic for nowadays education.

Słowa kluczowe

Edukacja ekologiczna. Ludzie starsi. Wiedza przyrodnicza. Edukacja wnuków.

Key words

Ecological education. Seniors. Natural science. Education of grandchildren.

1 Wprowadzenie

Wartość należy w naukach społecznych do kategorii pojęciowych poddawanych analizom bardzo często i jednocześnie definiowanych w sposób różny. Można traktować wartość jako przekonania jednostki, o normatywnym bądź nienormatywnym charakterze, stan lub działania uważane za godne pożądania, przedmiot zaspokajający potrzeby bądź cenione zachowania jednostki (Misztal, 1980, s.17). Dla celów analizy własnej w niniejszej pracy przyjęto, że wartość to określony przedmiot lub działanie godne pożądania, cenione, aktywizujące do dążeń ukierunkowanych na jego osiągnięcie (Gajda, 1997, s.12, Chałas, 2003, ss. 15-16). Wartości zatem są zasobami, w których człowiek uczestniczy, które ukierunkowują go na to, co jest ważne i cenne, czynią jego egzystencję pełną sensu i

znaczenia, pozwalają mu być i stawać się. Bez wartości życie człowieka traci sens i znaczenie (Popielski, 2008, s.12).

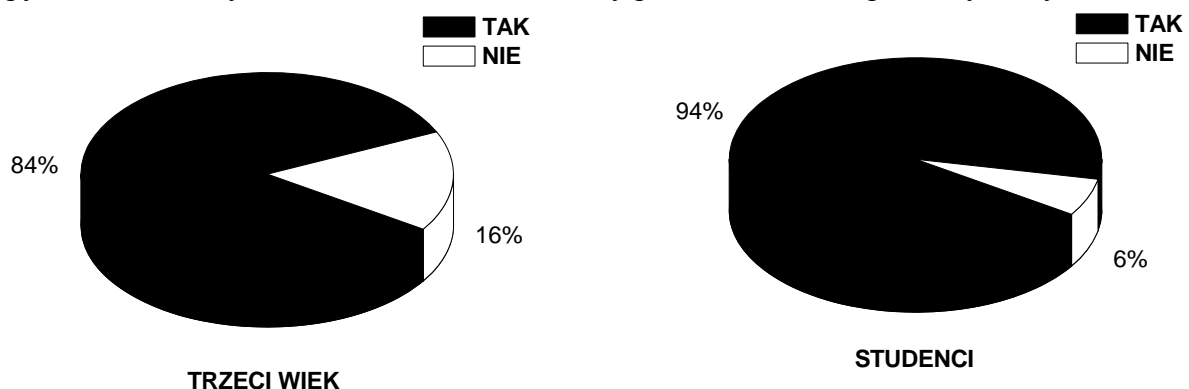
Przedmiotem mojego opracowania jest transmisja pokoleniowa wartości przyrodniczo-ekologicznych. W literaturowych klasyfikacjach wartości taka kategoria nie jest wyszczególniana. Uważam, że odrębne rozpatrywanie wartości przyrodniczo-ekologicznych jest w obecnej rzeczywistości uzasadnione dominacją technicznych osiągnięć odrywających człowieka od jego naturalnego środowiska oraz zagrożeniami dla tego środowiska stwarzanymi przez działania człowieka. W warunkach obecności zanieczyszczeń dewastujących środowisko oraz stwarzających ryzyko dla przetrwania wielu gatunków roślin i zwierząt odgrywających znaczące role w funkcjonowaniu różnych ekosystemów traktowanie środowiska jako układu przedmiotów cenionych staje się koniecznością. Jako wartości muszą być zatem postrzegane działania służące wspieraniu przyrody, a jako antywartości działania, które ją niszczą. Spośród klasyfikacji znanych z literatury kategoria wartości przyrodniczo-ekologicznych jest najbardziej adekwatna do podziałów uwzględniających zasadę odrębności tematycznych zapoczątkowanych przez E. Sprangera. Wyróżnił on wartości: teoretyczne, ekonomiczne, społeczne, estetyczne, polityczne i religijne (za: Matuszewicz, 1975, s.54). Podobne podziały występują również u polskich psychologów, np. W. Chudy (2008, s.20) wyodrębnia wartości gospodarcze, techniczne, przyjemnościowe, obyczajowe, witalne, estetyczne, poznawcze, moralne i religijne. Kategoria wartości przyrodniczo-ekologicznych doskonale uzupełniałaby tę klasyfikację, odzwierciedlając jednocześnie problemy stające się aktualnie swoistym *signum temporis*. Wartościami przyrodniczo-ekologicznymi w proponowanym tu znaczeniu byłyby wszystkie elementy (przedmioty) współtworzące przyrodę ożywioną i nieożywioną oraz wszystkie działania służące jej ochronie, wspieraniu, przeciwdziałaniu jej zniszczeniom i zanieczyszczeniom.

Kształtowanie wartości, czyli stosunku do przedmiotów i działań dokonuje się pod wpływem przekazów i doświadczeń, czyli szeroko rozumianej socjalizacji. Najważniejsze znaczenia (trwałość) spośród oddziaływań socjalizacyjnych mają te, które dokonują się we wczesnych okresach życia (socjalizacja pierwotna). Socjalizacja pierwotna dokonuje się w bardzo dużej mierze w środowisku rodzinnym, a osobami znaczącymi dla jej przebiegu są rodzice oraz dziadkowie. Ci ostatni, w warunkach pracy zawodowej obojga rodziców, często wypełniającej większość ich dnia oraz absorbującej w stopniu większym niż życie rodzinne, mogą w socjalizacji pierwotnej odgrywać podstawową rolę.

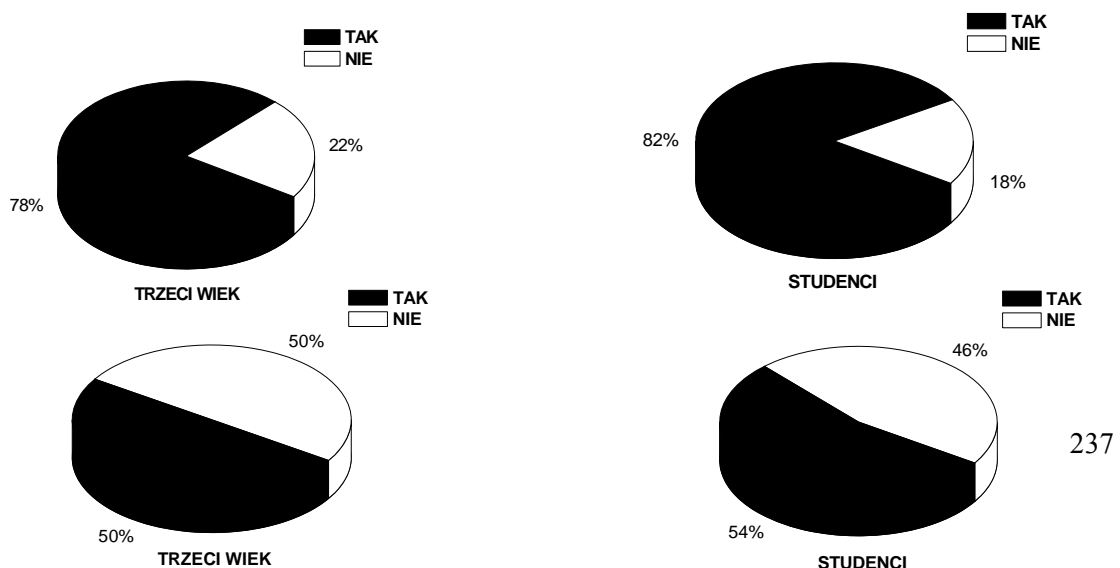
Celem analizy prezentowanej w tym opracowaniu jest udzielenie odpowiedzi na dwa następujące pytania: 1. Jaki jest udział dziadków w kształtowaniu u swoich wnuków wartości przyrodniczo-ekologicznych, takich, jak rozumienie świata przyrody, szacunek dla tego świata, umiejętności wspierania przyrody i przeciwdziałania jej niszczeniu? 2. Czy udział ten zmienia się, a jeśli tak, to jakie są kierunki tych zmian na przestrzeni ostatniego półwiecza, istotnego pod względem rozwoju techniki i jednoczesnego zwiększania się zagrożeń dla świata przyrody? Aby odpowiedzieć na te pytania przeprowadzono badania w dwóch grupach różniących się wiekowo o dwa pokolenia. Pierwsza to grupa seniorów, słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku przy Uniwersytecie Rzeszowskim. Drugą grupę tworzyli studenci studiów dziennych Uniwersytetu Rzeszowskiego z kierunku pedagogika. Średnia wieku pierwszych wynosiła 64 lata, natomiast drugich 21 lat. Zarówno pierwsi jak i drudzy oceniali udział własnych dziadków w swojej socjalizacji przyrodniczo-ekologicznej wypełniając przygotowany w tym celu kwestionariusz ankiety, zawierający 16 pytań.

2 Wyniki badań

Wykresy dotyczące udziału dziadków w edukacji ekologicznej wnuków wraz z niektórymi pytaniami zawartymi w kwestionariuszu ankiety przedstawiono na poniższych wykresach:

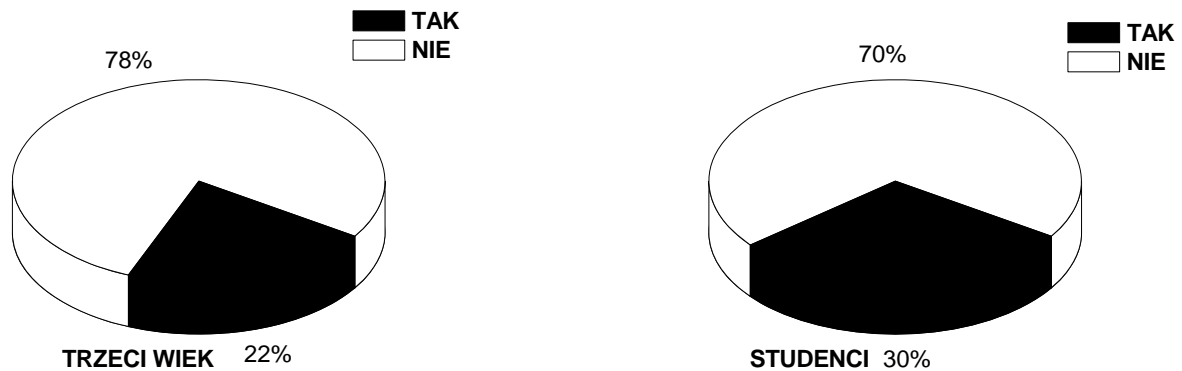

Wykres 1. Pytanie: Czy dziadkowie opowiadali Państwu o roślinach, pokazywali jak je uprawiać, opowiadali, do czego są potrzebne?

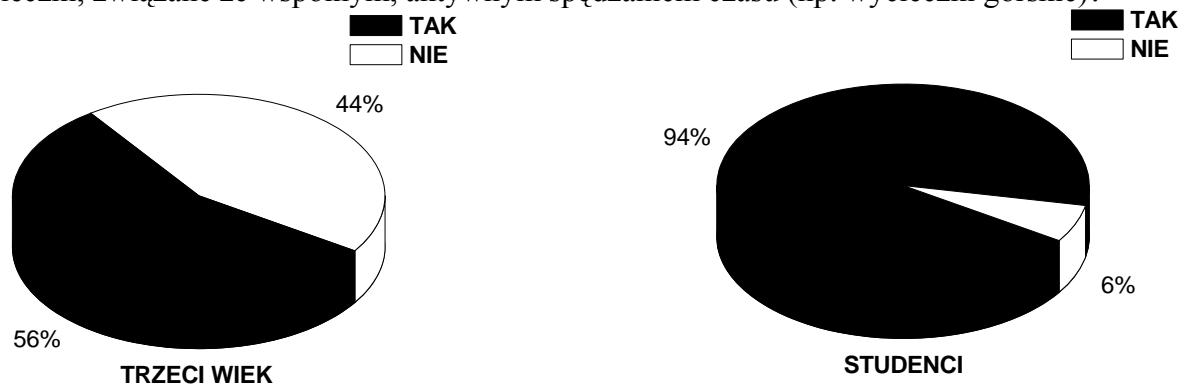

Wykres 2. Pytanie: Czy dziadkowie opowiadali Państwu o zwierzętach i o korzyściach, jakie przynoszą człowiekowi?

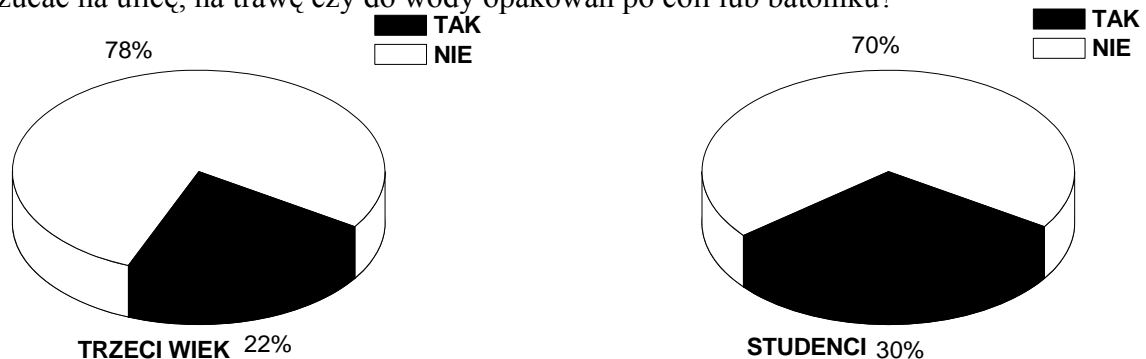
Wykres 3. Pytanie: Czy dziadkowie tłumaczyli Państwu potrzebę ochrony rzadkich gatunków roślin i zwierząt, objaśniali, które gatunki w najbliższej okolicy trzeba szczególnie chronić?

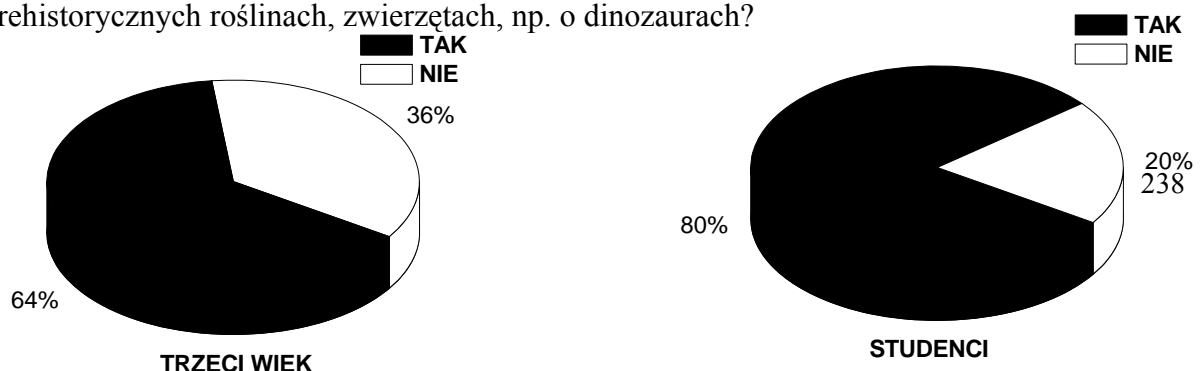
Wykres 4. Pytanie: Czy dziadkowie zabierali Państwa na dalsze, weekendowe lub wakacyjne wycieczki, związane ze wspólnym, aktywnym spędzaniem czasu (np. wycieczki górskie)?

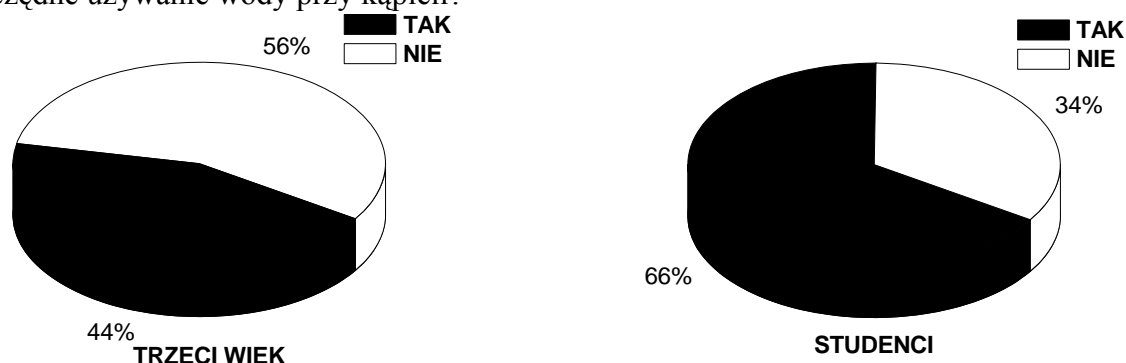
Wykres 5. Pytanie: Czy dziadkowie uczyli Państwa, że nie należy zaśmiecać środowiska, wyrzucać na ulicę, na trawę czy do wody opakowań po coli lub batoniku?

Wykres 6. Pytanie: Czy dziadkowie opowiadali Państwu o początkach życia na ziemi, o prehistorycznych roślinach, zwierzętach, np. o dinozaurach?

Wykres 7. Pytanie: Czy dziadkowie zachęcali Państwa do działań mających na celu oszczędzanie energii w gospodarstwie domowym, np. oszczędne gospodarowanie światłem, oszczędne używanie wody przy kąpieli?

Wykres 8. Pytanie: Czy dziadkowie wspólnie z Państwem czytali książki o roślinach, zwierzętach lub oglądali z Państwem programy telewizyjne o tematyce przyrodniczej?

3 Podsumowanie

Na podstawie uzyskanych wyników stwierdzono, że w grupie słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku udział dziadków w wychowaniu przyrodniczo-ekologicznym dotyczył najczęściej następujących zagadnień: przekazywanie wiedzy o roślinach (84%), przekazywanie wiedzy o zwierzętach (78%), uczenie odpowiedzialności w stosunku do zwierząt domowych (76%) oraz wzbudzanie wrażliwości na los zwierząt (70%). Najrzadziej wybierane były odpowiedzi dotyczące: dalszych wycieczek poza miejsce zamieszkania związanych z poznawaniem przyrody (22%), przekazywania wiedzy na temat początków życia na Ziemi (22%) oraz wspólnego czytania książek czy oglądania programów o tematyce przyrodniczej (44%). W grupie studentów pedagogiki Uniwersytetu Rzeszowskiego udział dziadków w wychowaniu przyrodniczo-ekologicznym dotyczył najczęściej następujących zagadnień: przekazywanie wiedzy o roślinach (94%), dbanie o czystość środowiska (94%), uczenie odpowiedzialności w stosunku do zwierząt domowych (88%) oraz przekazywanie wiedzy o zwierzętach (82%). Najrzadziej wybierane były odpowiedzi dotyczące: dalszych wycieczek poza miejsce zamieszkania związanych z poznawaniem przyrody (30%), przekazywania wiedzy na temat początków życia na Ziemi (30%), tłumaczenia potrzeby ochrony roślin i zwierząt (54%) oraz zachęcania do praktycznego rozwijania zainteresowań

przyrodniczych (54%). Największe różnice pomiędzy ilością odpowiedzi pozytywnych w obu grupach zauważono dla zagadnień: dbanie o czystość środowiska, oszczędne gospodarowanie energią (24%) oraz wspólne czytanie książek i oglądanie programów przyrodniczych (22%). Najmniejsze różnice pomiędzy ilością odpowiedzi pozytywnych dla obu grup zauważono dla zagadnień: przekazywanie wiedzy o zwierzętach (4%), tłumaczenie potrzeby ochrony roślin i zwierząt (4%), wycieczki do lasu, obserwacja zwierząt (4%) oraz zachęcanie do praktycznego rozwijania zainteresowań przyrodniczych (4%).

Z całokształtu analizy wynika, że dziadkowie zarówno w rodzinach tradycyjnych, jak i współczesnych wnoszą wiele do wychowania przyrodniczo-ekologicznego swoich wnuków. Odgrywają tym samym pozytywną rolę w kształtowaniu ich postaw wobec wartości związanych ze środowiskiem naturalnym. Przedstawione różnice pokoleniowe wykazują, że dziadkowie badanej młodzieży zwracają na te problemy większą uwagę niż robili to dziadkowie oddziałujący na swoich wnuków przed półwieczem. Tym samym włączają się oni w ogólny nurt działań proekologicznych, charakterystyczny dla współczesnego wychowania, zarówno rodzinnego, jak i instytucjonalnego.

Bibliografia

- CHAŁAS K. 2003. Wychowanie ku wartościom. Godność, wolność, odpowiedzialność, tolerancja. Wydawnictwo „Jedność”. Lublin – Kielce
- CHUDY W. 2008: Wartości i świat ludzki, w: Wartości dla życia, red. K. Popielski. Wydawnictwo KUL. Lublin
- GAJDA J. 1997. Wartości w życiu człowieka: prawda, miłość, samotność. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej. Lublin
- MATUSEWICZ CZ. 2006. Wprowadzenie do psychologii, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania. Warszawa
- POPIELSKI K. 2008: Psychologia egzystencji. Wartości w życiu. Wydawnictwo KUL. Lublin

Address of author

dr Eliza Maria Chodkowska
Katedra: Chemii i Toksykologii Żywności
Wydział Biologiczno-Rolniczy Uniwersytetu Rzeszowskiego
Ćwiklińskiej 2
35-601 Rzeszów
E-mail: izahoska@univ.rzeszow.pl